

ზოგიერთი ფრაზეოლოგიზმისათვის ტაოურ დიალექტში

ბარამიძე მაია

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.504>

ტაოური დიალექტი ერთ-ერთი სამხრული კილოა. დღეს ოდესღაც ვრცელ ტერიტორიაზე გავრცელებული დიალექტის ნაშთები გადარჩენილია ამიერტაოს რამდენიმე მცირე სოფელში (ელთასხევი, წითლეკარი, ხევად, ქუაბაგი, ფიშნარხევი, ბასლეკარი, ბალხი, ქვენობანი, ბალხიბარი, გაღმაქობად, ჩვერელი) და ტაოსა და კლარჯეთის მოსაზღვრე სოფელ ბინათში.

ტაოური ქართული ბევრი რამით არის საყურადღებო (იხ. მონოგრაფია „ტაო“, 2020).

ტაოში დაცული ქართული მეტყველება ყურადღებას იქცევს ფრაზეოლოგიზმებითაც, რომლებიც მრავალმხრივ არის საინტერესო, როგორც ლინგვოკულტუროლოგიურად, ისე ენის ისტორიისა და ისტორიული დიალექტოლოგიის თვალსაზრისით.

ტაოს ქართულის ფრაზეოლოგიზმები მრავალფეროვანია სემანტიკურად და სტრუქტურულად. ბუნებრივია, ბევრი მათგანი საერთოა სხვა სამხრულ კილოებთან, მაგრამ გვხვდება განსხვავებულიც, ზოგიერთს პარალელი ეძებნება სალიტერატურო ქართულსა და მის კილოებში.

სამხრულ კილოებში ფართოდ არის გავრცელებული ქალისა და ვაჟის ურთიერთმოწონების, შეყვარების აღმნიშვნელი გამონათქვამები, რომლებშიც ერთ-ერთი კომპონენტი (უმეტესად პირველი) არის **თვალი**³, მეორე ზმნა, ჩვეულებრივ, **დაჭერა**³, და **ქონება**³. ასეთი მაგალითები ბევრია შავშურში: *გოგო, შენზე თვალი მაქ (439)*³.

ჩვეულებრივ, ამ გამონათქვამებში ვაჟის აქტიურობა ჩანს, იშვიათად ქალისა: *ჩემ ღარჭზე(=ვაჟზე) შვიდ წელწად თვალი ქონდა*. თვალი ქონდა³ ნიშნავს უყვარდა³, ელოდა³.

ბევრია ამ მნიშვნელობით **დაჭერა**³ ფუძის ზმნის შემცველი გამონათქვამი: *ათი წელიწადია, შენზე თვალი მიჭირავს (105)*; *ამ ემოს ღარჭებმა ორთამა ამ ემოს ბაჯალაზე თვალი დეიჭირეს (415)*; *ამას თვალი დუჭირია, იმიტომ ავათ გამხდარა(415)*.

გვხვდება ამ სახელითა და ზმნის შესაბამისი მიმღეობით შედგენილი კომპოზიტები: *თვალნაჭირი გემითხუეს, აღარა ვარ ჭკუაში(483)*; *იმანაც თვალნაჭირი დეინახა(415)*; *ამისი თვალდაჭირული ბაჯალა რავარცხა ქი დოდოფლობაში შეკაზმული იყო, აინი შეიყვანეთ(415)*.

„**თვალის ქონება**“, „**თვალის დაჭერა**“ იმავე მნიშვნელობისაა, რაც აქვს ქართულში ცნობილ გამონათქვამს: „ვისზედმე თვალის დადგმას, „მოწონება, ვისიმე თავისად მიჩნევა, თავისად ნატვრა“ (სახოკია, 1979:260).

„**თვალის დაჭერას**“ ასე განმარტავს თ. სახოკია: „თვალის დევნება, მოწონება, ჩაცივებით და ნდომით ცქერა“ (სახოკია, 1979:261).

თვალთან³ აღნიშნული მნიშვნელობით შავშურში იხმარება **მეჭევვა**³, **გაქევვა**³ (გაგირბის, გამირბის) ზმნები (თვალს³ გულიც³ ემატება): *მე რომ შენ დეგინახავ, თვალი შენკენ მეჭევვა*;

³ მაგალითებს ვიმოწმებთ მონოგრაფიაში „შავშეთი“ დაბეჭდილი ტექსტებიდან.

სხვაზე რათ გექცევა თვალი და გული?!

ტაოურში არის თვალის დაჭერა⁴, თვალის ქონება⁴, ასევე თვალის დარჩენა⁴:

ის აქვერ ვინმე გოგოზე თვალი ქონებია კი (ელიასხევი); ზემოთვე ქალები მოდიოდეს, დევნახე, თუალები ზედ დამჩაო... (ჩვ. ქუაბაგი)⁴.

თვალის დარჩენას⁴ საერთოდ მოწონების მნიშვნელობა აქვს. ამ მნიშვნელობით დასტურდება შავშურშიც: იქ ფენა(=ძალიან) კაი გურჯული იციან, თვალი იმაზე დაგჩება(443).

თვალი ზედ რჩებოდა⁴ გავრცელებული გამოთქმაა სალიტერატურო ქართულსა და მის დიალექტებში. თ. სახოკია ასე განმარტავს: „თვალი ზედ რჩებოდა - მეტად ლამაზი, მეტად მშვენიერი იყო“ (სახოკია, 1979:257)

ტაოურში სხვა სამხრული კილოებისაგან განსხვავებით თვალის დაჭერას⁴ გარდა ზემოთ აღნიშნულისა აქვს თვალის ცემის⁴ მნიშვნელობა: ნონას თვალმა დიმიჭირა (ხევეკი). შდრ.: შავშური: ჩემ საყვარელ თვალი ცემს; ალელისა, მალელისა, თვალი გეცა ადემისა; თვალიცემია; თვალიმაცემარსა (ბარამიძე, 2011:43).

თვალის ცემის⁴ სინონიმია „თვალის კვრა“ – დანავსვა, დაზარალება, მოხიბვლა, ვნება, ხელის შეშლა, დაღუპვა“ (სახოკია,1979:262). ტაოელთა ქართულ მეტყველებაშიც გვხვდება თვალის კვრა⁴, ოღონდ განსხვავებული მნიშვნელობით, ნიშნავს – ჩაიხედა⁴, დაინახა⁴:

ამა უხარის, ნონამა თვალმა კრა (ხევეკი).

სალიტერატურო ქართულში ფრაზეოლოგიზმი, რომლის შემადგენელი კომპონენტია მუცელი⁴, გამოხატავს სხვადასხვა სემანტიკას: უზომოდ სიცილს (მუცელი არ შეგვრჩა⁴, მუცელი ორი ხელით გვეჭირა⁴), დარდს, წუხილს (მუცლის გვრემა⁴, მუცლის დარდი⁴), უფრო მეტი კი – შიმშილს, საჭმლის ნდომას, ჭამა-სმაზე გადაყოლას... (მუცელი ვალალას მაყრის⁴, მუცელი თავში მცემს⁴, მუცელს ბოძი მივუდგათ⁴, მუცლაობა⁴, მუცლის გაღმერთება⁴...). ტაოელთა ქართულში შიმშილს, ეკონომიურ სიდუხჭირეს გამოხატავს ფრაზეოლოგიზმი მუცელი არ გვიძლება⁴: გითხარ და, მუცელი არ გვიძლება აქა (ფიშნარხევი); მუცელი არ გვიძლება აქ, წვევლით (ობლეკარი).

ტაოურში ფრაზეოლოგიზმის კომპონენტია სისხლი⁴. თ. სახოკიას მიხედვით: „სისხლი⁴ – სიცოცხლე⁴; ჩამომავლობა⁴; შრომა, წვალება“. თ. სახოკია განმარტავს, რომ იმ დროს, როცა სწამდათ, რომ „საზოგადოების მაღალ საფეხურზე მდგომს სისხლი გაცილებით უკეთესი ღირსებისა ჰქონდა, ვიდრე გლეხს, ...მცნება „სისხლი“ გამოხატავდა წოდებას, შთამომავლობას (სახოკია, 1979:578). ტაოურში გაფართოებული ჩანს მნიშვნელობა და ფრაზეოლოგიზმი – თქვენი სისხლიდან ვარ⁴, ჩვენი სისხლიდან ხარ⁴ გამოხატავს საერთო წარმომავლობას ფართო გაგებით, ერთი და იმავე ერისადმი კუთვნილებას:

ვებნევი თქვენი სისხლიდან ვარა! (გალმა ქუაბაგი); თქვენ ჩვენი სისხლიდან ხართო და ხელი არ ურევინ ვინმესთვინ (ქუაბაგი); შდრ. კლარჯული: სისხლები: გამარჯობათ, სისხლებო (ს. ბორჩხა) „სისხლები – ერთი სისხლი რომ აქვთ (საერთო წარმომავლობა)(ბარამიძე, 2014:15). ნ. ცეცხლაძე ნახევრადკალკურ ფრაზეოლოგიზმებში იმოწმებს სისხლიდან გარეცხვას⁴ რაც ნიშნავს ნათესაობის დაკარგვას, დავიწყებას (ცეცხლაძე, 2011:47).

ცნობილია, რომ ქართულში ძალზედ გავრცელებულია გულ⁴ კომპონენტისანი ფრაზეოლოგიზმები და მათი სემანტიკაც მრავალფეროვანია, მათ შორისაა გაბრაზება⁴, წყენა⁴, განრისხება⁴. თ. სახოკია ასახელებს გამოთქმებს: გულზე გახეთქვა⁴, გულზე დადგომა⁴, გულზე მოვიდა⁴, გულზე ცეცხლის მოკიდება⁴, გულის ადუღება⁴, გულის გასივება⁴, გულის მოდება⁴ (სახოკია, 1979: 106-117). ნ. ცეცხლაძე აღნიშნავს, რომ „გაბრაზება, გაჯავრება ქართულში გულის გაშმაგებას/გაფიცვებას/გამხეცებას/ადუღებას ანდა ანთებას უკავშირდება“ და იმოწმებს მაგალითებს საშუალი ქართულის ძეგლებიდან (ცეცხლაძე, 2018: 118).

სწორედ გულის ანთება⁴ დავადასტურეთ ტაოელთა ქართულში წყენის⁴, გაბრაზების⁴ მნიშვნელობით: „ხაწი არ მაჭამე, გული მენტება შენზეო“ (გული მენტება - გავჰერსდი შენზეო, ი თქმაა) (სადიყანა).

⁴ ემპირიულ მასალას ვიმოწმებთ მონოგრაფიაში „ტაო“(2020) და „ჩვენებურების ქართულში“ (1993) დაბეჭდილი ტექსტებიდან.

მისი სინონიმია **გაგულიანება**: *გოგოს ბაბოი გაგულიანდა (ჩვ. ქუაბაგი); გაგულიანება' დასტურდება კლარჯულშიც: ჩემი გელინის ბაბოას ნენე გაგულიანდებოდა „მეგრელი“ რატომ გვეტყვიან, ლაზები ვართ(ჯივანი).*

აღნიშნული სემანტიკა ტაოურში გამოიხატება ასევე ფრაზეოლოგიზმით **გაცხვირული არის: გაცხვირულია ჩემგან, არ მეხვარათება (ქუაბაგი);** აჭარულში არის ცხვირის **გაშვერა'** (ნიჟარაძე, 1971:408).

აქვე აღვნიშნავთ, რომ ზმნა **ანთება'** არც თუ იშვიათად გვხვდება სომატური ფრაზეოლოგიზმების შემადგენელ ნაწილად: **ქლიკების ანთება', თავის ანთება', თუალებში ანთება'**. ამ ფრაზების ძირითადი მნიშვნელობა შესაბამისი სხეულის ნაწილის ტკივილია, თუმცა, შესაძლებელია, კონტექსტის მიხედვით დამატებითი ნიუანსი შეიძინოს:

ქლიკები ენთება (ქუაბაგი); რომ ჭამ და თუალებში გენთება, ამ ისი (ბოჩმინდა); იქ კარ გვედეთ, აქ თავი ემენტო (ხევეკი).

ბოლო ორ წინადადებაში გამოყოფილი ფრაზეოლოგიზმების მნიშვნელობა განსხვავებულია: **თვალეში გენთება' – გეწვის', თავი ამენტო' – დამცხა'.**

სალიტერატურო ქართულსა და მის დიალექტებში **სულ'** კომპონენტის გამოთქმები **სულის დაღევა', სულის მიცემა', სულის ძღევა'** სიკვდილის' სემანტიკის გამოხატველია. ტაოურში ამ მნიშვნელობით გვაქვს **სულის ართმევა': ამ გ'ზენარმა ამართვა სული, გაჩენილ დღე ამ გ'ზენარზე ვიარები (ჩვ.172);** თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ კონტექსტში არ გულისხმობს სიკვდილს' პირდაპირი მნიშვნელობით, არამედ გაწვალებას', თავის მობეზრებას'.

ტაოურში ბევრია **ყურ'** კომპონენტის ფრაზეოლოგიზმები, რომლებიც მოსმენის', გაგონების', არ/ვერ გაგონების' სემანტიკის გამოხატველია: *მომისმინე - ყური დიმიგდე (სარიგოლი); ყური მიყაძ მე... (ქუაბაგი); ახლა მეც ყური მიყავი (ქუაბაგი).*

ყურიდან აბლი' იტყვიან ადამიანზე, რომელსაც არ ესმის, სმენადაქვეითებულია: *იმა ვერ გუუგონია, ვერა და, ყურიდან აბლია (სადიყანა).*

გაგონილით, მოსმენილით ნასწავლს' აღნიშნავს გამონათქვამი **ყურიდან ყურში:**

ყურიდამ ყურში ვისწავლეთ [ქართული], მიხდი? (ელთასხევი); *ჩვენც გედევცვალენით, ყურიდან ყურში* გაგონილი ვიცით, ალფაზე არ გვაქ (ელთასხევი); ...ანადამ, დედედამ... **ყურიდამ ყურში** ვისწავლეთ [ქართული] (ელთასხევი). შდრ. კლარჯული: **ყურიდან გაგროვილია, დიდვანებიდან გაგონილი (ს. ბორჩხა).**

ქართულში ბევრია ფრაზეოლოგიზმი, რომელთა კომპონენტია **ჭკუა'**. ასეთ ფრაზეოლოგიზმთა მნიშვნელობა ძირითადად დაჭკვიანებას, სიჭკვიანეს, გონიერებას, უჭკუობას, უგონობას, სიბრიყვეს... უკავშირდება: **ჭკუაზე მოსვლა', ჭკუაში ჩავარდნა', ჭკუის წასვლა', ჭკუის გამოღევა', ჭკუის დაკარგვა'...** (სახოკია, 1979:894-896). **ჭკუის'** შემცველი ფრაზეოლოგიზმები გავრცელებულია სამხრულ კილოებშიც.

აღნიშნული სემანტიკით ტაოურში გვხვდება **ჭკვიდან არ ყოფნა', ჭკვის ვერ მოკრეფა':** *ბურსისკე წევდენ, ჭკვიდამ არ არიან, მუშაობა მოძაგნეს (ბალხიბარი); ჭკვა ვერ მომიკრეფია, ბევრი ხანია წვევლ (იეთი).*

განსხვავებული სემანტიკა აქვს ფრაზეოლოგიზმებს – **ჭკვის დაღევა', ჭკვის წასვლა'**. მათი მნიშვნელობაა დარდისგან, განსაცდელისგან **გონის, მეხსიერების დაკარგვა':**

ესა წვედა, ჩემ კაცმა ჭკვა დიმილია, წვედა, ერთი თვე არ ვხედავდი, იმაზე ჭკვა წვედა (ხევეკი); ამან ჭკვა დიმილია (ხევეკი).

უნდა აღინიშნოს, რომ სამხრულ მეტყველებაში ამ სემანტიკის ფრაზეოლოგიზმების აუცილებელი კომპონენტია **ჭკუა'**. შდრ. შავშური: თვალნაჭირი გემითხუეს, აღარა ვარ ჭკუაში (484); **ჭკვა დეივარგა** სიმწარისგან (ბარამიძე, 2011: 42-43).

შევნიშნავთ, რომ **ჭკუა'** და **გონება'** სინონიმებია და ნიშნავს **აზროვნების უნარს', გონიერებას'**. თურქულში **ჭკუას', გონებას'** შეესაბამება **akil (kili)**, რომლის მეორე მნიშვნელობაცაა **მეხსიერება**⁵. ვფიქრობთ, უკანასკნელ მაგალითებში **ჭკუის'** გამოყენება **მეხსიერების'** სინონიმად

⁵ ვიმოწმებთ „ქართულ-თურქული, თურქულ-ქართული ლექსიკონის“ მიხედვით, შემდგენელი ორპან მემიში, თბილისი, 1999.

თურქული ენის გავლენაა.

სულელის', **გონებასუსტის'** აღსანიშნავად ტაოურში გამოიყენება **ჩამოვლილი**: *ამ სოფელში ერთი უჭკვო მეცხვარე ყოფილა, ჩამოვლილი (ჭკვიდან აკლია - მოქმელის განმარტება) (ხევკვი).*

ტაოურ დიალექტში გვხვდება **ხელ'** კომპონენტის რამდენიმე ფრაზეოლოგიზმი: **ხელი დააკრევიეს'**, **ხელ ვერ შემოიღებს'**, **ხელი არ ურევნიან'**.

ხელი დააკრევიეს' იმავეს ნიშნავს, რასაც გავრცელებული სინონიმური ფრაზეოლოგიზმები: **ხელი ხელს'**, **ხელი ხელს დაჰკრა'**, **ხელი ხელს მიცემა'** – **თანხმობა, პირობის დადება'** (სახოკია, 1979: 924-925);

რომელთა *ამათა ზარხოში გახადესა ჩვენი მუხტარი, ხელი დააკრევიეს, ცალკე სოფელი ქნესა (ელიასხევი).*

ხელ ვერ შემოიღებს' იგივეა, რაც **ხელს ვერ შემობრუნებს'**, ე.ი. სამაგიეროს ვერ გადამიხდის': *იამარი'ნა შეტყეპო. მე დიდი ვარა, ხელ ვერ შემოიღებს, ვერ შემტყეპავს (ქუაბაგი)*

ხელი არ ურევნიან' ნიშნავს **ხელი არ უხლიათ'**, არაფერი დაუშავებიათ':

ქალებთან ხელი არ ურევნიან... თქვენ ჩვენი სისხლიდან ხართო და ხელი არ ურევნიან ვინმესთვის... გურჯი მილეთიზა ხელი არ ურევნიან (ქუაბაგი); შდრ. **ხელის დარევა** – ჯობნა, მორევა, დაუფლება (ონიანი, 1966:190).

ტაოურ კილოში იმის გადმოსაცემად, რომ ადამიანს ვერ მოუგონებია სახელი, ახსოვს და არც ახსოვს რაღაც, დავადასტურეთ ფრაზეოლოგიზმი **ენაზე დგომა'**: **ენაზე მიდგა, ვერ მითქვია (ელიასხევი).** თ. სახოკიასთან არის **ენის წვერზე დგომა'** – მოგონება და ვერც მოგონება კარგად რისამე (სახოკია, 1979:176). ამ სემანტიკის გამოსახატავად ტაოურში გვხვდება ასევე: **ენაში მიგორავს და ვერ მითქვია**, რომელსაც იმოწმებს ნ. ცეცხლამე „ჩვენებურების ქართულიდან“ (ცეცხლამე, 2018:30). უნდა აღინიშნოს, რომ სამხრულ კილოებში აღნიშნული ფრაზეოლოგიზმის მეტ-ნაკლებად განსხვავებული ვარიანტები გვხვდება, შავშურშია **ენის წვერზე გორვა'**, აჭარულში **ენაზე მაქვს'** (ბარამიძე, 2011:45).

თავის დაგება' თმის დავარცხნაა: *კარზე გუმოსულა ფერი, თავ იგებდაო... დიდი თმები ქონებია (ბასლეკარი).*

სალიტერატურო ქართულში გვხვდება იდიომი **ქარის ამოღება'**, რომლის მნიშვნელობაა **შესვენება, სულის მოთქმა'** (ონიანი, 1966:157). ტაოურში დადასტურდა ანტონიმური **ქარს ვერ ამოიღებ'**: *მძიმე შემოწევა, შემჭირდება, ქარი ვერ ამოიღეფ (ბასლეკარი)* – ე.ი. სულს ვერ მოითქვამ, ვერ ამოისუნთქავ.

ტაოელთა მეტყველებაში დავადასტურეთ საინტერესო ფრაზეოლოგიზმი **ცარიელ არ გავაგდეფთ'**, რომელიც სტუმარ-მასპინძლობის ტრადიციას უსვამს ხაზს, სტუმარს ისე არ გაუშვებენ, სუფრა რომ არ გაუშალონ: *მუსაფირი მოვა, ჩუენში ცარიელ არ გავაგდეფთ, ილლა ქი რამ'ნა მუართუათ (ქონობანი).*

დავძენთ, რომ კლარჯულში **ცარიელი'** გარდა ცნობილი მნიშვნელობისა სამსახურიდან, სასწავლებლიდან თავისუფალს, საერთოდ უმუშევარს აღნიშნავს: **ცარიელი დავრჩი, ამოველ ბორჩხაში (ჯივანი); მექთების დაწყებამდე ცარიელი ვართო, ჩამოვდე'და (გურბინი); ის ცარიელია ზათი, ბევრს არ ისაქმავს (ქართლა).** **ცარიელი'** არის თარგმანი თურქული სიტყვისა **boş**, რომელსაც აქვს ორი მნიშვნელობა: 1.ცარიელი. 2.თავისუფალი, არხეინი (ცინცამე, ბარამიძე, 2014:87).

ფრაზეოლოგიზმებით – **რა მიზღვესო უკან'** (=თან რა მიჰყვება), **ძველი წინდა მიდეგსო'** (=ძველი წინდა მიჰყვება) გადმოცემულია წუთისოფლის წარმავლობა, ამაოება, ამქვეყნიური ცხოვრება სიკეთის კეთების გარეშე ფუჭია, ადამიანი იმქვეყნად ვერაფერს წაიღებს: *მისი ანად მოკტაო და რა მიზღვესო უკან... ერთი ჭანგი მარილი წედილო, მეტი არაო (ელიასხევი); ამ ბებერსა ქი ედლოგი (=სიკეთე, მადლი) არ უქნიავო, ერთი ძველი წინდა მიდეგსო (ხევკვი).*

ხათრის დარჩენა – ხათრი' არაბულ-სპარსული სიტყვაა, რომელიც საუკუნეებია დამკვიდრებულია სალიტერატურო ქართულში და პატივისცემას', თავაზიანობას' ნიშნავს. თ. სახოკიასთან არის: **ხათრის გატება'**, **ხათრის შენახვა'** (სახოკია, 1979: 901). **ხათრის დარჩენა'** იმავეს უნდა ნიშნავდეს, რასაც **ხათრის გატება'** – უპატივცემულობა', პატივისცემის უარყოფა':

მთავრობის **ხათრი დამწა** (ხევეკი). შდრ. კლარჯული: **ხათრიდან გამოსვლა**'.

ტაოურში, ისევე როგორც სხვა სამხრულ კილოებში, ფრაზეოლოგიზმთა ერთ-ერთ კომპონენტად გვხვდება თურქული ან თურქულის გზით შესული არაბული სიტყვები, ზოგი გამოთქმა თურქული ენის კალკია.

დავასახელებთ ზოგიერთ მათგანს: **ყუსურზე არ დიმიხედო** – არ დამძრახო' (იხ. ბარამიძე, 2011:45; ნიჟარაძე, 1971:378; ცეცხლაძე, 2018:173); **ყუსურზე არ დიმიხედო, მე წევდე'ნა** (წითლეკარი)

ზოგის ჭამა – გალახვა', ცემა': ...*თუ მეიპრიდა, შეჭამდა ზოგას* (სადიყანა);

საფის ქნა – გახარება', აქ: თვალების გაბრწყინება სიხარულისგან: *თუალებმა საფა ქნა...* საკისერი ჩახსნილი ქონდა, ყიაქუეში უჩანდა (ჩვ. ქუაბაგი 177).

სალავათის თქმა – ლოცვა': ზოგი მადლიანია, არ შეჭამს, ილოცავს, **სალავათს იტყვის** (ბასლეკარი).

ჩვენ წარმოვადგინეთ ნაწილი ტაოურ კილოში დაცული ფრაზეოლოგიზმებისა. როგორც მასალიდან ჩანს, ზოგი სალიტერატურო ქართულში გავრცელებულ ფრაზეოლოგიზმთა სტრუქტურული ვარიანტია, ზოგი თურქული ენის კალკია, ზოგიც მხოლოდ ტაოელთა მეტყველებისთვის არის დამახასიათებელი. მათი სრულად აღნუსხვა და გამოწველივით შესწავლა ბევრ საინტერესო საკითხს წარმოაჩენს ქართულ ფრაზეოლოგიზმებთან მიმართების და კულტურათა დიალოგის თვალსაზრისით.

ბიბლიოგრაფია:

1. ბარამიძე მ. (2014): კლარჯ მუჰაჯირთა მეტყველების ზოგიერთი თავისებურება // ბსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ქართველოლოგიის ცენტრი, კრებული IX, ბათუმი, 9-16.
2. ბარამიძე მაია (2011): მასალები სამხრული კილოების ფრაზეოლოგიზმების ლექსიკონისათვის (შავშეთის ქართულის მიხედვით) // კულტურათაშორისი დიალოგები, I, 42-47.
3. თაყაიშვილი ა. (1961): ქართული ფრაზეოლოგიის საკითხები. თბილისი.
4. კლარჯეთი (2016): მონოგრაფია. ავტორთა ჯგუფი. ბათუმი.
5. მემიში თ. (1999): ქართულ-თურქული, თურქულ-ქართული ლექსიკონი. თბილისი, 1999.
6. ნიჟარაძე შ. (1971): ქართული ენის აჭარული დიალექტი, ლექსიკა. გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარა“. ბათუმი.
7. ონიანი ალ. (1966): ქართული იდიომები. გამომცემლობა „ნაკადული“. თბილისი.
8. სახოკია თ. (1979): ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი. გამომცემლობა „მერანი“. თბილისი.
9. ტაო (2020): მონოგრაფია. ავტორთა ჯგუფი. ბათუმი.
10. ფუტყარაძე შ. (1993): ჩვენებურების ქართული. აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა. ბათუმი.
11. შავშეთი (2011): მონოგრაფია. ავტორთა ჯგუფი. ბათუმი.
12. ცეცხლაძე ნ. (2011): კალკური და ნახევრადკალკური ფრაზეოლოგიზმები ჩვენებურთა მეტყველებაში / 31-ე რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 47-48.
13. ცეცხლაძე ნ. (2018): ფრაზეოლოგიზმთა კვლევის ასპექტები. გამომცემლობა „ივერიონი“. თბილისი.
14. ცინცაძე მ., ბარამიძე მ. (2014): კლარჯულის ლექსიკიდან // 34-ე რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 87-89.

For Some Phraseological Units in the Tao Dialect

Baramidze Maia

Shota Rustaveli State University, Batumi

Abstract

The Tao dialect is one of the southern dialects. The remnants of a dialect, spread across once extensive territory, are now preserved in a number of minor villages of Tao (Eliaskhevi, Tsitleqari, Khevai, Quabagi, Phishnarkhevi, Baslekari, Balkhi, Qvenobani, Balkhibari, Gaghmaqobai, Chevrel), as well as in the village, bordering Tao and Klarjeti – Binati.

The Tao Georgian is noteworthy due to many aspects.

The abstract looks upon some phraseological units, spread in the Tao Georgian dialect.

The phraseological units of the Tao Georgian are diverse both from the semantic and structural point of view.

The first component of a phraseological unit in Tao dialect is usually the word ‘eye’, the next ones are mostly often the verbs ‘**hold (keep)**’ or ‘**have**’, the meaning of the phrase being ‘**appealing, taking to or falling in love**’: *is aqevr vinme gogoze t’vali k’onebia ki*.

In addition to the mentioned meanings of ‘**keep/hold an eye**’, more variations are realized through this expression in Tao dialect, such as ‘**jinx or overlook in an evil way**’: *nonas t’valma dimicira*.

Somatic phraseological units express pain, having as their second consistent component the verb ‘**inflamate**’: *ik’ kar gevdet’, ak’ t’avi ement’o; clikebi ent’eba*.

Fainting, connected with **grief** and **distress** is expressed by phrases, which have **brain** as their essential component: *esa cevda, c’em kac’ma ckva dimilia, cevda ert’i t’ve ar vxedavdi, imaze imaze ckva cevda; aman ckva dimilia*.

Apology is expressed through the saying: *qusurze ar dimixedo, me cevde’na*, meaning – ‘**do not condemn or judge me**’.

The saying – *enaze midga, ver mit’k’via* is used to describe the state of mind when one cannot clearly remember the name of something.

In the abstract we consider phraseological units of various semantics (economic ill-being, anger or threat, hospitality), confirmed in the Tao dialect: *git’xar da, muc’eli ar gvizgeba ak’a; gac’xvirulia c’emgan, ar mexvarat’eba; ...t’u meiprida, secamda zofas; vebnevi t’k’veni sisxlidan vara! Ima ver guugonia, vera da, quridan ablia; musafiri mova, c’uensi c’ariel ar gavagdeft’, illa k’i ram’na muart’uat’*.

The analysis of the reviewed materials indicates that while quite a lot of phraseological units, preserved in the Georgian speech of Tao people, are naturally common for other southern dialects, some different ones are also present.

საკვანძო სიტყვები: ტაოური დიალექტი, ფრაზეოლოგიზმები, სემანტიკა, თვალი, ჭკუა

key words: the Tao dialect, phraseological units, semantics, an eye, brain.